

rapportera om nya fynd, hot mot fornlämningar o.d.

Kritik riktades mot Curman för att vara alltför centralistisk. Motsättningar mellan centrala och regionala intressen var ingen ny fråga. Många resor företogs för att sätta sig in i regionala ärenden och synsätt och genom undersökningar och restaureringar fick många fornminnesplatser ny aktualitet. Omkring sig hade Curman en stab av kompetenta medarbetare och ute i landet i första hand landsantikvarierna. En stor fråga för Curman var skiljandet av Vitterhetsakademien och Historiska museet, vilket dock skedde först efter hans pensionering.

Historiska museets nya byggnad, invigd 1943, var i huvudsak Curmans verk. Ett historiskt museum ska ”i visst avseende byggas såsom ett modernt varuhus” men med ”en viss monumentalitet och en viss förnämlig stil”, sa han 1933, mitt under processen med förändringar av det förslag som arkitekterna Georg Scherman och Bengt Romare 1930 vann arkitekttävlingen med. Byggnaden stod klar först 1939. Kriget satte hinder i vägen för inredning och invigning. Under tiden visades utställningen ”Tiotusen år i Sverige”, också den Curmans verk, som mottogs med stor entusiasm. De som tillsammans med Curman kunde ta åt sig äran var främst de båda arkitekterna samt arkitekten Elias Svedberg och Johnny Roosval jämte ett antal entusiastiska medarbetare. Särskilt medeltidsavdelningen engagerade Curman. Hans gamla kollega från Strängnäsutställningen Carl R. af Ugglas trädde tillbaka för Curmans krav på modernitet och den medeltida konstens estetiska kvaliteter blev vägledande för uppställningen. Än idag bär Gotiska Hallen i stora drag utformningen från installationen i början av 1940-talet.

1946 gick Curman i pension efter 23 år som riksantikvarie. Två stora frågor kom att fylla mycket av hans tid, kraftverksbyggena i Norrland och det gamla projektet *Sveriges kyrkor*. Det första innebar förnyelse av det antikvariska och kulturhistoriska programmet medan det senare representerade kontinuitet och tradition. Det första exemplet var Nämforsen där Curman lyckades få Vattenfallsstyrelsen att bygga kraftverket längre upp och därmed rädda hällristningslandskapet. Kraftverksbyggena kom också att granskas på ett helt annat sätt än som varit fallet tidigare.

Åman berättar även om den personliga konflikten mellan arbete och familj som säkert bidrog till skilsmässan mellan Sigurd och Signhild, och hans giftermål med sin sekreterare, Elsa Broman, svägerska till Gunnar Hazeilius. Detta var en för tiden stor skandal som skakade det

intellektuella Stockholm under 1920-talets senare del.

Anders Åmans bok är oerhört rik på information om en tid när praktiskt taget hela vår kulturminnesvård byggdes upp och om en ytterst kraftfull persons insats i processen. Detta hindrar inte att många medarbetares insatser framhålls. För alla som intresserar sig för kulturminnesvårdens framväxt och inte minst för dagens studenter inom relevanta ämnen är boken en ovärderlig källa, faktaspäckad, lättläst och rikt illustrerad.

Hans Medelius, Stockholm

Kanon och kulturarv. Historia och samtid i Danmark och Sverige. Lars-Eric Jönsson, Anna Wallete och Jes Wienberg (red.). Centrum för Danmarksstudier 19. Makadam, Göteborg/Stockholm 2008. 327 s., ill. ISBN 978-91-7061-050-9.

Vid två konferenser arrangerade av Centrum för Danmarksstudier 2006 och 2007 diskuterade svenska och danska forskare frågan *Kulturarv idag – varför och för vem?* Centrets övergripande intention är att uppmuntra till jämförelser mellan Sverige och Danmark och de båda konferenserna samlade forskare från flera vetenskapliga discipliner och kulturinstitutioner. I termer av kulturminnesforskning och minnesmärken, kultur och natur, kulturarv och kanon talade bl.a. arkeologer, historiker och etnologer om kulturarvsforskningen i de båda länderna. I antologin *Kanon och kulturarv. Historia och samtid i Danmark och Sverige* presenteras resultaten av dessa diskussioner i 18 olika artiklar, indelade i tre olika teman (*Minnen, Skolan, Politiken*). Antologin genomsyras av ett stort engagemang i kulturarvspolitiska frågor, vilket innebär att flera av författarna inte enbart agerar som forskare utan även aktivt argumenterar på en kulturpolitisk arena. Sålunda innehåller antologin flera artiklar där intressanta politiska slutsatser dras. Jag kommer här att redogöra för några av de artiklar som särskilt fångat mitt intresse.

I det inledande kapitlet beskriver och jämför antologins redaktörer, Lars-Eric Jönsson, Anna Wallete och Jes Wienberg, de båda begreppen, deras historia och mångtydighet. Eftersom läsaren behöver förhålla sig till både en svensk och en dansk kontext har denna redogörelse en tacksam betydelse för den fortsatta förståelsen av de kulturpolitiska debatter inom vilka begreppen kanon och kulturarv har använts. Här framkommer parallella skillnader mellan begrepp och debatt

i den meningen att kulturarvsbegreppet inte har väckt lika heta diskussioner i Sverige som kanonbegreppet har gjort i Danmark. I Danmark blev debatten kring begreppet enorm när den danska regeringen för några år sedan tog initiativ till en litteraturkanon, en kulturkanon och en historiekanon, där ett urval danska författarskap, verk och händelser utsågs att ligga till grund för skolundervisningen. Även om kulturarv har en viktig ställning i den svenska skolans läroplaner har motsvarande debatt i Sverige inte varit lika politiskt brännbar som i Danmark. Snarare fick den kulturarvssektor som på uppdrag av regeringen organiserade arkiv, museer och kulturmiljövård en stor och förhållandevis varaktig genomslagskraft. Gemensamt för de svenska och danska debatterna är dock problematiseringen av hur och med vilka syften det förflutna används när demokratiska och jämställdhetspolitiska aspekter beaktas.

Under temat *Minnen* skriver museiinspektören Inge Adriansen om tre av närmare 20 minnesparker i Danmark. Kanoniseringen av dessa platser speglar hur patriotism, nationalism och heroism under olika tider formas och brukas materiellt. Adriansen anlägger ett intressant processperspektiv som bl.a. visar hur en minnesplats kan omformas till ett *glemselsted*. Ett exempel på detta är minneslunden vid Jägerspris, en enligt Adriansen numera glömd dansk historiekanon. Här skapade kungahuset på 1780-talet ett hedersminne över framträdande nordiska borgare och adelsmän från 1500-talet och fram till år 1750. Minnesplatsen vittnar om en tid då Danmark var en del av den oldenborgska monarkin, som sträckte sig från Nordkap till Hamburg, en flerkulturell och flerspråkig konglomeratstat, med svenskarna som huvudfiende. I 1900- och 2000-talets danska självförståelse passar denna kanon på intet sätt in, platsen används inte för några minnesbevarande ceremonier eller händelser utan har enligt Adriansen sjunkit undan till ett *glemselsted*.

Även arkeologen Håkan Karlsson skriver om minnets parallella process; glömskan, här i termer av försummelse av folkets kulturarv. Karlsson ser en problematik i att lämningar från idrottens kulturmiljöer inte prioriteras i den officiella kulturarvsförvaltningen. Frågan om vems och vilket kulturarv som bör bevaras, och var beslutet om detta fattas, aktualiseras genom exemplet Carlsro-fältet, en fotbollsplan som varit i bruk under 100 år men som från 2002 använts som parkeringsplats. I artikeln poängterar Karlsson vikten av dialog med medborgarna i bedömningen av vad som ges kulturarvsstatus. Men för att ha ambitionen att anlägga ett folkligt perspektiv

på kulturarv är det förvånansvärt få medborgare som faktiskt kommer till tals i artikeln. Vilka är det som i enighet med Karlsson själv betonar värdet av att bevara platsen? Artikeln lyfter visserligen fram ett viktigt klassperspektiv i kulturarvspolitiken, men hade vunnit på att släppa in även brukarnas upplevelser och synpunkter.

Musikens stora samhällsbetydelse som kulturarv och kanon är temat för etnologen Stefan Bohmans artikel. Han ser forskning om musik som kulturarv som ett nyckelhål för att förstå samhällsliga förhållanden i stort. Jazzens förändrade status inom eliten kan t.ex. beskriva den viktiga roll som musiken spelar för förändrade dominerande värderingar gentemot icke-nationella kulturer under andra hälften av 1900-talet. I olika tider och skilda situationer ger människor musik olika symbolvärden. Att analysera musik ur ett kulturarvsperspektiv kan därmed tydliggöra hur olika ideologier i samhället laddar musikstycken med nya värden och symbolik. Bohman diskuterar ett av de kanske mest kända exemplen på detta när han belyser den omladdningsprocess som Beethovens nionde symfoni genomgått. Från att vid förra sekelskiftet ha brukats av arbetarrörelsen, där Beethoven tolkades som revolutionär, symboliserade verket för högerkrafterna i Tyskland den tyska kulturens äkthet och överlägsenhet. Efter andra världskriget klassades stycket i Östtyskland som proletärt och revolutionärt med en av Walter Ulbricht gjord tolkning om brödraskap och frihet från de "imperialistiska profitörernas kedjor" (s. 124). Vid 1900-talets sista decennium fick verket det symbolvärde som sannolikt får 2000-talets lyssnare att tänka på EU och ett enat Europa. Med detta exempel visar Bohman på ett tankeväckande sätt hur kulturarvsperspektiv på ett musikverks omladdningsprocess kan sammanfatta 1900-talets europeiska historia.

Vad gör egentligen kor i och med naturen? Denna fråga ställer sig etnologen Katarina Saltzman när hon resonerar kring de värdeladdade gränsdragningarna mellan natur och kultur och hur de yttrar sig i landskapet. Med den importerade rasen Highland Cattle som utgångspunkt visar Saltzman hur frågor kring ursprung och autenticitet ställs på sin spets i Naturvårdsverkets texter om "Skydd och skötsel av värdefull natur" (s. 137). Att analysera landskap som kulturarv synliggör hur vardagliga förgivettaganden om uppdelningen mellan natur och kultur styr bevarandeinsatser i vår omgivning. I jämförelse med den australiensiska landskapsvärden blir det tydligt hur begreppet ursprung laddas med en mängd olika värden, beroende på nationell kontext. Saltzmanns landskapsanalyser av dialektiken

mellan natur och kultur är en viktig grund för min egen forskning och det är med stort intresse jag tar del av hennes resonemang om postkolonial natur. När hon belyser hur naturvårdsarbetet i Australien i praktiken handlar om att bekämpa arter som kommit in i den australiensiska floran med den västerländska kolonisationen, och även drar paralleller till ursprungsbefolkningen i Australien och människors integration i det mångkulturella samhället, hettar det till i diskussionen. Men här fullföljer hon dessvärre inte riktigt sin jämförelse om ursprung i Sverige och Australien, mer än genom att konstatera att det även i Sverige finns landskap som präglats av ojämlika maktrelationer. Frågor om ursprungsbefolkning i en svensk kontext är naturligtvis laddade och svåra. Därför skulle det vara värdefullt att få läsa mer av Saltzmanns forskning om dialektiken mellan natur och kultur ur ett postkolonialt perspektiv. Jag kan bara hoppas på att hon med sin kunskap om landskapsbegreppets användbarhet i kritiska samhällsanalyser fortsätter denna viktiga diskussion i kommande publikationer.

Skolan som arena för användandet av kulturarv och kanon är det andra temat i antologin. Här är det den utbildningspolitiska aspekten på begreppen som belyses ur olika tidsperspektiv. Historikern Carsten Tage Nielsen riktar främst in sig på historieämnet och det begränsade utrymme det alltid har fått i undervisningen. Nielsen är kritisk till det danska urvalet av kanonverk som drivkraft och motivation till inläring. Han menar att *kanontänkningen* inte kan ses som isolerad från det aktuella kultur- och utbildningspolitiska sammanhanget som det ingår i. Kanonpunkterna representerar ingens historia, de är enbart en samling abstrakta punkter sammansatta av politiskt utvalt fackfolk, gjorda utan någon som helst motivering. I sin kritik betonar Nielsen att *kanontänkningen* implicit innebär en förståelse av eleverna som historie- och kulturlösa, vilka därmed via en särskild kanon anses behöva tilldelas en utvald historia och kultur. Därmed fjärrar sig historieämnet än mer från den demokratiska grundtanken och blir genom kanonpunkterna uttryck för en auktoritär tankegång. Den dialogbaserade undervisning som Nielsen förespråkar, som tar elevernas egen historia och historiemedvetenhet på allvar, får därmed svårt att ta plats i ett historieämne baserat på en av experter utvald kanon.

Den tredje tematiseringen i antologin går under benämningen *Politiken*.

Som flera andra av författarna i antologin poängterar historikern Niels Kayser Nielsen att kulturarv både handlar om minne och om glömska. I sin artikel lyfter han fram det

rumsliga perspektivet genom att undersöka hur gränsers olika skalor står i förhållande till kulturarv. När ett monument som samlat den tyska befolkningsgruppen i Aabenraa i Danmark sprängs i augusti 1945 kan det förklaras som en protesthandling antingen mot Nazityskland, mot Tyskland i sin helhet eller mot tyskar bosatta i Danmark. Men när det tyska kulturarvet i Danmark negligeras på 2000-talet är det en annan situation än under befrielsesommaren 1945. En av minoritetsgrupperna i Danmark är just den tysktalande befolkningen i det dansk-tyska gränsområdet, en minoritet som har sin historia i helstatens multinationalitet. Denna tyska dimension av det danska kulturarvet behöver belysas ur ett såväl samtida som historiskt perspektiv i formandet av en dansk kultur- och historiekanon. Nielsen menar att det för en nation som Danmark, som bär ett tungt av despotism genererat centralistiskt arv, kan vara svårt att förhålla sig till "afvigelse fra hovedsporet" (s. 243) och tenderar att uppvisa en viss nonchalans gentemot de delar av historien som inte tillhör huvudstadens centrala språk och kultur.

Etnologen Lars-Eric Jönsson diskuterar i sitt bidrag huruvida uttrycket "Kulturarv för alla" bör ses som politisk risk eller förlust. Hur ser egentligen relationen ut mellan "alla" och "kulturarv" och på vilket sätt ges kulturarv betydelse på kollektiv och individuell nivå? Jönsson lyfter fram begreppets motstridiga innebörder i termer av såväl särartstänkande som gemenskap och samtidig mångfalds- och enhetsretorik. Som utgångspunkt för sitt resonemang använder han två svenska kulturarvspropositioner som lades fram under andra hälften av 1990-talet. Den ena av dessa propositioner hade som mål att lyfta fram miljöpolitiken och stadsstadspolitiken som två möjliga fält utanför kulturarvssektorn där kulturarvsbegreppet var användbart. Den andra handlade om att instrumentalisera kulturarv i termer av demokrati, tolerans och jämställdhet. Denna analys ur en svensk kontext lyfter Jönsson sedan in i ett EU-perspektiv och det är här, genom jämförelser med debatter i Europarådet, som jag menar att hans resonemang får tyngd. Konventionen "Value of Cultural Heritage for Society" betonar användbarheten av kulturarv i strävan efter enhet och sammanhållning mellan medlemsländerna. Respekten för mänskliga rättigheter, demokrati och rättssäkerhet leder i konventionen fram till att människovärdet är centralt i kulturarvsbegreppet. Alla medborgare ska involveras i definierandet av och omvårdnaden av kulturarv; begreppet ses som en resurs och ska ge livskvalitet för utvecklingen av ett hållbart samhälle. I denna diskurs om *kulturarvsgemenskap* (a

heritage community) finner Jönsson en tämligen outtalad riskbedömning. Han poängterar att talet om allas rätt till kulturarv och kraven på ömsesidig respekt för varandras kulturarv i grund och botten handlar om erfarna upplevelser av motsatsen. Om det är genom respekt för olikheter som gemenskap ska byggas, hur bör då olikhet definieras för att kunna införlivas i en heterogen homogenisering? Hur ser samspelet mellan kollektiva och individuella produktioner av kulturarv ut och hur gör människor i praktiken när de utövar sin och allas rätt till offentliga kulturarv? Detta är svåra frågor utan enkla svar och jag är enig i Jönssons upprop om att mer forskning i ämnet behövs.

Redaktörerna för antologin *Kanon och kulturarv* har alltså valt att disponera artiklarna under tre olika teman. Denna indelning är dock inte helt oproblematisk. Ett tema som *Minne* genomsyrar ju alla texter och med tanke på antologins kulturpolitiska ambition framstår urvalet av artiklar under temat *Politiken* inte som helt självklart. Samtidigt är indelningen behövlig då det sammantagna innehållet i de många artiklarna speglar kulturarv- och kanonbegreppens mångfald av aspekter. Men behövs verkligen ännu en bok om minnespolitik? Jodå, antologin är en användbar sammanfattning av hur begreppen kanon och kulturarv definieras regionalt inom EU och nationellt i Danmark och Sverige, samt vilken funktion begreppen därmed har fått och kan få för politiska beslut i samhället. Valda delar av antologin kan sålunda på ett förtjänstfullt sätt fungera som undervisningsunderlag för utbildningar inom kulturmiljövård, samhällsplanering och/eller pedagogisk verksamhet. För alla andra minnespolitiskt intresserade och engagerade läsare rekommenderar jag lustprincipen. Många av artiklarna presenterar viktiga resonemang och resultat som bidrar till den fortsatta debatten om hur det förflutna lyfts fram eller trängs undan i vårt kollektiva och individuella minne.

Beate Feldmann, Stockholm/Södertörn

Förmoderna livshållningar. Dygder, värden och kunskapsvägar från antiken till upplysningen. Marie Lindstedt Cronberg och Catharina Stenqvist (red.). Nordic Academic Press, Lund 2008. 349 s., ill. ISBN 978-91-85509-06-5.

Till varje högkulturs adelsmärke hör en uppfattning om historiska skeenden som fått betydelse just för ifråga-

varande kultur. Det kan vara fråga om idealisering av vissa tider och företeelser, det kan också vara fråga om nedvärdering, t.o.m. satanisering av annat i det gångna. Allt detta sker för att den aktuella tiden och dess kulturyttringar skall framstå som utmärkta och lovvärda för den vanliga människan. Nu har det ofta sagts att den moderna kulturen – inte minst skolan – försummar att ge en ordentlig historisk bakgrund till vår tids företeelser. En historielöshet med förödande konsekvenser för bedömningar och handlingar i nutid kan därför bli resultatet.

En sak är ju att berätta historien så att vissa händelser – ofta krigiska sådana – blir tidsfästade och att man kan ge årtal för när något inträffat. Detta är viktigt och sådant kan utnyttjas i lokalhistorier och i turistiska sammanhang. Betydligt svårare är det att försöka fånga gångna släktleds livsstil och handlingsmönster. Och ändå är det just detta som är så viktigt för att man skall förstå varför människor tidigare handlade som de gjorde men också för att förstå moderna företeelser och varför de har en tröghet i förverkligandet i vår tid. Jag tänker då på frågor som rör kvinnors jämställdhet, moralens utveckling och frågor som i allmänhet har att göra med religionens värld. Idag möter man ofta i diskussioner och i insändarspalter en viss oförståelse för varför frågor rörande moral och religion inte kunde ordnas på ett mer rationellt och följdriktigt sätt. Det man då ofta glömmar bort är den tröghet som föreställningar och myter har i vår kultur och att nya förhållningssätt inte arbetas fram särskilt snabbt. Också vår tid kännetecknas av ett konglomerat av filosofier, trosföreställningar och moraliska omdömen som kämpar med varandra om överhöghet och dominans.

Boken *Förmoderna livshållningar. Dygder, värden och kunskapsvägar från antiken till upplysningen*, har tagit som sin uppgift att sätta oss in i det förmoderna konceptet, en uppgift som egentligen är överstor i en enda bok. Lösningen har blivit att man gör nedslag i historien genom olika artiklar som berör frågor rörande kunskap, värden och religion. Boken är ett resultat av ett nätverk med namnet *Livshållningar: Idéer, Dygder och Värden i förmodern och tidigmodern tid*. Det har letts av Marie Lindstedt Cronberg och Catharina Stenqvist med finansiering bl.a. från Riksbankens Jubileumsfond.

Boken innehåller fjorton artiklar av olika författare med en inledande beskrivning av utgivarna, där projektet presenteras och de olika bidragen kort refereras. Det är en lång tidrymd artiklarna täcker, alltifrån antiken över renässansen till upplysningstiden. Självklart är det så